

LA CORRUPCIÓ LOCAL DURANT LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA I LA RESPOSTA DEL PARLAMENT DE CATALUNYA. EL CAS DE L'HOSPITALET DE LLOBREGAT¹

Daniel Vallès Muñío

Universitat Autònoma de Barcelona

Resum

L'entramat jurídicopolític de la dictadura de Primo de Rivera va permetre conductes suposadament corruptes dins l'Administració local. A la fi de la dictadura i l'adveniment de la República, alguns ajuntaments de Catalunya van iniciar procediments administratius de depuració de responsabilitats contra els funcionaris corruptes del règim anterior i, en molts casos, van acordar la seva separació del càrrec. Però el Tribunal Suprem va establir una doctrina per la qual s'havien de restituir els càrrecs separats i l'ajuntament i els regidors que havien votat a favor de la separació del funcionari esdevenien responsables solidaris dels sous deixats de percebre pel funcionari. Contra aquesta situació, el Parlament de Catalunya va promulgar la Llei de 9 de març de 1934, que atorgà validesa i fermesa als acords de separació de funcionaris, però sense establir la justificació que permetés diferenciar les separacions de funcionaris degudament justificades de les que no ho eren. Per això, el Tribunal de Garanties Constitucionals va acordar la inconstitucionalitat de la norma catalana, només amb efectes en dos casos de funcionaris separats. De fet, tot i els seus errors, la Llei de 9 de març de 1934 es pot entendre com la primera llei transicional de Catalunya.

Paraules clau: dictadura de Primo de Rivera, corrupció local, separació de funcionaris, justícia transicional, l'Hospitalet de Llobregat.

1. Aquest article s'emmarca en els següents projectes d'investigació: «Política, institucions i corrupció a l'època contemporània», Generalitat de Catalunya, AGAUR, 2017-SGR-818; «La corrupción política en la España contemporánea en perspectiva comparada. Bases de datos, cartografía y análisis histórico (1810-2016)», Ministeri d'Economia i Indústria, HAR2017-86545-P; i «Politique et corruption: histoire et sociologie comparées à l'époque contemporaine», CNRS National Centre for Scientific Research (França).

LA CORRUPCIÓN LOCAL DURANTE LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA
Y LA RESPUESTA DEL PARLAMENTO DE CATALUÑA.
EL CASO DE L'HOSPITALET DE LLOBREGAT

Resumen

El entramado jurídico-político de la dictadura de Primo de Rivera permitió conductas supuestamente corruptas dentro de la Administración local. Al final de la dictadura y el advenimiento de la República, algunos ayuntamientos de Cataluña iniciaron procedimientos administrativos de depuración de responsabilidades contra los funcionarios corruptos del régimen anterior y, en muchos casos, acordaron su separación del cargo. Pero el Tribunal Supremo estableció una doctrina por la que se tenían que restituir los cargos separados y el ayuntamiento y los regidores que votaron a favor de la separación del funcionario eran responsables solidarios de los salarios dejados de percibir por el funcionario. Contra esta situación, el Parlamento de Cataluña promulgó la Ley de 9 de marzo de 1934, que otorgó validez y firmeza a los acuerdos de separación de funcionarios, pero sin establecer la justificación que permitiese diferenciar las separaciones de funcionarios debidamente justificadas de las que no lo eran. Por dicha razón, el Tribunal de Garantías Constitucionales acordó la inconstitucionalidad de la norma catalana, solo con efectos en dos casos de funcionarios separados. De hecho, a pesar de sus errores, la Ley de 9 de marzo de 1934 se puede entender como la primera ley transicional de Cataluña.

Palabras clave: dictadura de Primo de Rivera, corrupción local, separación de funcionarios, justicia transicional, L'Hospitalet de Llobregat.

LA CORRUPTION LOCALE PENDANT LA DICTADURE DE PRIMO DE RIVERA
ET LA RÉPONSE DU PARLEMENT DE CATALOGNE.
LE CAS DE L'HOSPITALET DE LLOBREGAT

Résumé

La structure juridico-politique de la dictature de Primo de Rivera donna lieu à des agissements prétendument malhonnêtes au sein de l'administration locale. Au terme de la dictature et avec l'avènement de la République, certaines municipalités de Catalogne entamèrent des procédures administratives d'épuration à l'encontre des fonctionnaires corrompus de l'ancien régime, dans de nombreux cas, en les révoquant. Mais le Tribunal suprême adopta une doctrine obligeant à réintégrer les fonctionnaires révoqués. La municipalité et les conseillers ayant voté en faveur de la révocation du fonctionnaire devenaient responsables solidaires des rémunérations non perçues par le fonctionnaire suite à sa révocation. Pour parer à cette situation, le Parlement de Catalogne promulgua la Loi du 9 mars 1934, qui rendait les accords de révocation de fonctionnaires valides et définitifs, sans toutefois exiger les motifs qui permettaient de faire la distinction entre les révocations de fonctionnaires dûment justifiées et celles qui ne l'étaient pas. À son tour, le Tribunal des garanties constitutionnelles déclara l'inconstitutionnalité de la loi catalane, avec effet sur deux cas de fonctionnaires révoqués seulement. Malgré ses erreurs, la Loi du 9 mars 1934 peut être considérée comme la première loi transitionnelle de Catalogne.

Mots-clés: dictature de Primo de Rivera, corruption locale, révocations de fonctionnaires, justice transitionnelle, l'Hospitalet de Llobregat.

LOCAL CORRUPTION DURING PRIMO DE RIVERA DICTATORSHIP
AND THE ANSWER OF THE PARLIAMENT OF CATALONIA.
THE CASE OF L'HOSPITALET DE LLOBREGAT

Abstract

The legal-political framework of Primo de Rivera's dictatorship permitted supposedly corrupt behaviours in local administrations. At the end of the dictatorship and with the advent of the Republic, some municipalities in Catalonia initiated administrative procedures to purge corrupt officials of the previous regime, which in many cases included concluding agreements to remove them from office. But the Supreme Court ruled to restore them to their positions and the city councils and the councillors who had voted in favour of their removal were held responsible for paying their unpaid salaries. Faced with this situation, the Parliament of Catalonia enacted the Law of 9 March 1934, which declared the agreements to remove the officials sound and valid, but did not explain how to distinguish between justified and unjustified removals of officials from office. This is why the Court of Constitutional Guarantees found the Catalan law to be unconstitutional, for only two cases of removed officials. In fact, despite its mistakes, the Law of 9 March 1934 can be understood as the first transitional law of Catalonia.

Keywords: Primo de Rivera dictatorship, local corruption, remove of officials, transitional justice, L'Hospitalet de Llobregat.

1. L'ESTRUCTURA DE L'ADMINISTRACIÓ LOCAL
DE LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA

Un dels objectius del cop d'estat del general Miguel Primo de Rivera del 13 de setembre de 1923 fou «la salvación» de la pàtria de les corrupteles causades per «los profesionales de la política» de la Restauració borbònica.² Per tant, el que en principi pretenia Primo de Rivera era desballestar tots els esglaons de l'Administració pública del caciquisme imperant i de la corrupció que se'n derivava.³

En aplicació d'aquest desig, el rei Alfons XIII va sancionar el Decret de 15 de setembre de 1923,⁴ pel qual s'atorgava el càrrec de president del Directori Militar al

2. *La Vanguardia*, 13 de setembre de 1923.

3. M. T. GONZÁLEZ CALBET, *La dictadura de Primo de Rivera. El Directorio Militar*, Madrid, El Arquero, 1987, p. 217.

4. *Gaceta de Madrid*, núm. 259 (6 setembre 1923).

general Primo de Rivera, amb plens poders,⁵ es dissolien les Corts i la part electiva del Senat,⁶ i se suprimien (art. 4) els càrrecs de president del Consell de Ministres, ministre i subsecretari, excepte d'Estat i de la Guerra. En els ministeris on se suprimí el càrrec de subsecretari, el funcionari de major categoria i antiguitat era l'encarregat del personal i dels serveis dependents del ministeri en qüestió (art. 5). Per tant, Primo de Rivera volia regenerar l'Administració pública, en primer lloc, decapitant-la; al cap de poc temps, el càrrec de subsecretari es tornà a instaurar i el nomenament dels alts càrrecs va quedar reservat directament al Directori Militar.⁷

També es van substituir els governadors civils per governadors militars en totes les províncies⁸ i es va permetre que personal militar pogués desenvolupar tasques essencialment civils dins dels governs civils.⁹ De fet, fins i tot alguns militars van ser nomenats¹⁰ delegats dels governadors civils (militars, de fet) en cadascun dels partits judicials, amb la missió d'informar de les possibles deficiències existents en els ajuntaments de la seva demarcació i proposar els remeis adequats. Aquests militars tenien delegades les funcions dels governadors civils (que eren militars) i podien intervenir en el funcionament de les corporacions locals,¹¹ «más bien orientándolas y ayudán-

5. L'article 3 el nomenà «Ministro Único» i l'1 li atorgava «poderes para proponerme [al rei] cuantos decretos convengan a la salud pública, los que tendrán fuerza de ley, ínterin en su día no sean modificados por leyes aprobadas por las Cortes del Reino y sometidas a mi real sanción». De fet, el Decret de 21 de desembre de 1923, sobre «reorganización del Directorio Militar» (*Gaceta de Madrid*, núm. 356 [22 desembre 1923]), establí (art. 1a) que «la labor del Directorio será impersonal y de conjunto y, por lo tanto, ninguno de los que lo integran estará encargado concretamente de Departamento ministerial, ni de manera permanente de asuntos determinados; sus decisiones serán reservadas, y la responsabilidad corresponderá por completo al Presidente, tanto por sus propias resoluciones como por las que se acuerden por el Directorio».

6. Decret de 15 de setembre de 1923 (*Gaceta de Madrid*, núm. 260 [17 setembre 1923]).

7. Decret de 21 de desembre de 1923, sobre «reorganización del Directorio Militar», esmentat abans.

8. Decret de 15 de setembre de 1923, sobre supressió de les garanties constitucionals i confirmació de l'estat de guerra (*Gaceta de Madrid*, núm. 260 [17 setembre 1923]).

9. Reial ordre circular de 25 d'octubre de 1923 (*Gaceta de Madrid*, núm. 302 [29 octubre 1923]).

10. Decret de 20 d'octubre de 1923 (*Gaceta de Madrid*, núm. 294 [21 octubre 1923]). Vegeu la Reial ordre circular de 10 de desembre de 1923 (*Gaceta de Madrid*, núm. 344 [10 desembre 1923]), sobre els costos que havien d'assumir els ajuntaments respecte als delegats governatius; la Reial ordre de 2 d'abril de 1924, sobre descomptes en els pagaments que els ajuntaments feien als delegats governatius (*Gaceta de Madrid*, núm. 94 [3 abril 1924]), i els reials decrets de 30 de desembre de 1924 (*Gaceta de Madrid*, núm. 366 [31 desembre 1924]) i de 20 de març de 1926 (*Gaceta de Madrid*, núm. 80 [21 març 1926]), sobre la reducció del nombre de delegats governatius.

11. Per exemple, la intervenció d'aquests delegats governatius en els plenis de l'Ajuntament de Valls «esdevé freqüent, fet que dificultava la plena llibertat en la presa de decisions». Vegeu-ho a V. GASCON ALTÉS i F. VALLÈS SERRA, «La dictadura de Primo de Rivera en la perspectiva de Valls», *Quaderns de Vilaniu*, núm. 27 (1995), p. 52 i seg.

dolas [...], que cohibiéndolas en sus iniciativas». Havien d'organitzar el sometent¹² local i de fer una tasca propagandística a favor del «respeto a la ley, al Jefe del Estado y a la autoridad, [...] el deber de defender la Patria, y el de emitir el voto en conciencia y sin venta ni sumisión», a més de vetllar per tots els serveis públics. Els càrrecs delegats eren nomenats pels ministeris de la Guerra i de Governació «con entera libertad de elección». Fins i tot tenien potestat per a exigir als ajuntaments la recaptació de l'impost del «repartimiento general de utilidades»,¹³ formar part dels organismes encarregats de la recaptació i el control d'aquest impost, i proposar sancions per als funcionaris i alcaldes incomplidors.¹⁴

El 13 de gener de 1924 es promulgà el Decret¹⁵ pel qual Primo de Rivera va dissoldre totes les diputacions provincials, menys les d'Àlaba, Guipúscoa, Biscaia i Navarra, i va establir un sistema d'elecció dels diputats que estava a les mans dels governadors civils (art. 2).

Poc temps després, el Directori Militar va promulgar l'*Estatuto provincial* de 20 de març de 1925, en el qual la província esdevenia una eina d'administració territorial local basada en «las posibilidades de la acción municipal [que] escapan a la jurisdicción de cada ayuntamiento. No serán, pues, fines específicamente distintos de los que constituyen la exclusiva competencia municipal; pero sí superiores —en extensión, en entidad y en coste— a estos últimos».¹⁶ En principi, l'objectiu d'aquesta mesura no era altra que netejar l'Administració provincial «de corruptelas» similars a les que es trobaven en l'Administració municipal.

12. Primo de Rivera va donar empara al sometent en virtut del Reial decret de 17 de setembre de 1923 (*Gaceta de Madrid*, núm. 261 [18 setembre 1923]). Aquest sometent estava regit pel seu propi reglament, aprovat pel Reial decret núm. 35, de 31 de desembre de 1929 (*Gaceta de Madrid*, núm. 3 [3 gener 1930]). També cal destacar el Reial decret núm. 904, de 16 de maig de 1927, que indultà tots els sometentistes que van ser condemnats per fets ocorreguts durant la seva participació en el sometent, sens perjudici de la responsabilitat civil derivada dels fets indultats. Els sometentistes formats durant la dictadura es van dissoldre d'acord amb el Decret del govern provisional de 15 d'abril de 1931 (*Gaceta de Madrid*, núm. 106 [16 abril 1931]), però aquesta dissolució no va afectar el territori català. D'altra banda, la institució del sometent no neix amb Primo de Rivera; vegeu, per exemple, A. SIMON TARRÉS i A. ESPINO LÓPEZ, «Les institucions i formes d'organització militar catalanes abans de la Guerra dels Segadors», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, núm. 13/1 (1993), p. 146, on s'esmenta, per exemple, una ordre de Jaume I de 15 de gener de 1257 dirigida als habitants de la zona del riu Llobregat propera a Barcelona, perquè estiguin armats quan se'ls convoqui a sometent. Vegeu també F. SABATÉ, *El sometent a la Catalunya medieval*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2007.

13. Regulat pel Reial decret d'11 de setembre de 1918 (*Gaceta de Madrid*, núm. 258 [15 setembre 1918]).

14. Facultats explicitades en la Reial ordre circular de 7 de gener de 1924 (*Gaceta de Madrid*, núm. 9 [8 gener 1924]).

15. *Gaceta de Madrid*, núm. 13 (13 gener 1924).

16. *Gaceta de Madrid*, núm. 80 (21 març 1925).

Cal destacar que aquest *Estatuto provincial* sí que preveia la creació de mancomunitats de províncies, però, de fet, la seva disposició final cinquena dissolia la Mancomunitat de Catalunya del 1914 i els serveis prestats per aquesta passaven a ser-ho per una comissió gestora interina, que tenia la funció de liquidar-los i tornar-los a cadascuna de les diputacions catalanes separades.

Respecte a l'Administració municipal, una de les mesures que adoptà Primo de Rivera, acordada pel Reial decret de 30 de setembre de 1923,¹⁷ fou la dissolució dels ajuntaments amb la finalitat de «ver sustituidos en las corporaciones municipales a los hombres, a la vez semilla y fruto de la política partidista y caciquil». Per això es van cessar tots els regidors de tots els ajuntaments, que van ser substituïts pels «vocales asociados¹⁸ del mismo ayuntamiento [...] bajo la presidencia e intervención de la autoridad militar», escollits d'acord amb la Llei municipal de 3 d'octubre de 1877¹⁹ i que «ostenten título profesional o ejerzan industria técnica o privilegiada, y en su defecto, los mayores contribuyentes». Per tant, aquests vocals associats eren designats entre els contribuents «por repartimiento a sufragar municipales», fet que comportava que les persones amb baixos ingressos no poguessin ser elegibles²⁰ i que els escollits estiguessin relacionats moltes vegades amb els cacics anteriors,²¹ per la qual cosa la renovació de Primo de Rivera no significà el desmantellament de l'estructura caciquil municipal.²²

17. *Gaceta de Madrid*, núm. 274 (1 octubre 1923).

18. La figura dels vocals associats ja apareix en la Llei municipal de 20 d'agost de 1870 (*Gaceta de Madrid*, núm. 233 [21 agost 1870]) i eren escollits per sorteig després de formar seccions en funció de la «profesión o industria [que] tenga entre sí más analogía con arreglo a las agremiaciones y clasificaciones para el pago de las contribuciones directas»; els vocals associats estaven agrupats en l'assemblea de vocals associats en un nombre triple del dels regidors i la funció d'aquesta assemblea era la revisió i la censura dels comptes municipals.

19. *Gaceta de Madrid*, núm. 277 (4 octubre 1877). El nombre de vocals associats havia de ser el mateix que el de regidors.

20. D'acord amb els articles 29c (els que tinguin rendes «inferiores a la mitad de las de un bracero de la localidad») i 61 (els majors de seixanta-cinc anys, els impossibilitats físicament, els pobres de solemnitat, els acollits a establiments de beneficència, els reclusos i els militars de tropa mentre prestin el servei militar) del Reial decret d'11 de setembre de 1918, esmentat abans.

21. P. MARTÍNEZ GÓMEZ, «La dictadura de Primo de Rivera en Almería: un intento de regeneracionismo frustrado», a C. ROZALÉN FUENTES i R. M. ÚBEDA VILCHES, *La crisis de fin de siglo en la provincia de Almería: el desastre del 98*, Almería, Instituto de Estudios Almerienses, 2004, p. 63 i seg. P. IZQUIERDO JÉREZ, «Morfología y fracaso del regeneracionismo primorriverista en la provincia de Murcia (1923-1930)», *Anales de Historia Contemporánea*, núm. 4 (1985), p. 167. F. MIRANDA RUBIO, «Política y foralidad en Navarra durante la dictadura de Primo de Rivera», *Huarte de Sant Juan. Geografía e Historia*, núm. 12 (2005), p. 338. Vegeu també M. T. GONZÁLEZ CALBET, *La dictadura de Primo de Rivera*, p. 220.

22. Respecte al municipi de Terrassa, vegeu J. OLLER, «La dictadura de Primo de Rivera a Terrassa (1923-1931)», *Terme*, núm. 10 (novembre 1995), p. 55. Sobre el municipi de Valls, vegeu V. GASCON ALTÉS i F. VALLÈS SERRA, «La dictadura de Primo de Rivera en la perspectiva de Valls», p. 47 i seg., que parlen sobre la successió de diversos alcaldes i regidors durant el període de la dictadura, amb gairebé un alcalde

Cal destacar que, per tal d'aconseguir l'efectivitat d'aquest Decret, l'article 2 feia personalment responsables els secretaris dels ajuntaments del seu «cumplimiento estricto [...] cuando no conste por escrito que llamaron la atención por las infracciones legales en que la corporación incurriera». A més, el govern es reservava (art. 5) la facultat de nomenar els alcaldes dels municipis de més de cent mil habitants.

La tasca de regeneració en l'àmbit municipal va anar acompanyada d'una onada de denúncies anònimes,²³ des de l'octubre del 1923 fins a la presa de decisió dels delegats governatius esmentats abans, contra els anteriors alcaldes, regidors i funcionaris; arran d'aquest fet, es van inspeccionar 815 ajuntaments, dels quals 379 tenien irregularitats, es van incoar 109 sumaris i foren destituïts 152 secretaris municipals. Però aquesta regeneració només va afectar els intermediaris dels grans cacics.²⁴

Aquesta onada de destitucions i depuracions va durar fins a la nova normativa sobre l'Administració municipal. Poc més de sis mesos després d'iniciada la dictadura militar, es promulgà l'*Estatuto municipal* de 8 de març de 1924,²⁵ que, segons el seu preàmbul, tenia com a objectiu «oxigenar la vida municipal», que havia caigut sota la corrupció del tornisme, per tal de retornar al «sentido nacional de autonomía» municipal.²⁶

Pel que interessa en aquest treball i com és sabut, l'*Estatuto municipal* va establir dos tipus de regidors (art. 43),²⁷ els d'elecció popular i els de representació corporativa (art. 71 i seg.), designats per les corporacions o les associacions incloses en el cens corporatiu²⁸ format a aquest efecte, en una relació d'un regidor corporatiu per cada

per any, i afirmen que «la intromissió del Govern Civil en assumptes de la vida municipal va ser una constant». Sobre Sant Just Desvern i la constitució de l'Ajuntament, vegeu R. MASDÉU i TERMES, «Composició de l'Ajuntament de Sant Just Desvern. 1897-1955», *Miscel·lània d'Estudis Santjustencs*, núm. 4 (1992), p. 66. De fet, el mateix Primo de Rivera va reconèixer la ineficàcia de la seva mesura per a combatre el caciquisme, ja que els substituïts «no son mejores en general que los sustituidos»; vegeu-ho a M. T. GONZÁLEZ CALBET, *La dictadura de Primo de Rivera*, p. 221.

23. Respecte a aquesta qüestió, vegeu la Reial ordre de 29 de gener de 1924 (*Gaceta de Madrid*, núm. 29 [29 gener 1924]), que també estableix el control de la premsa sobre les notícies relacionades amb aquestes denúncies anònimes.

24. M. T. GONZÁLEZ CALBET, *La dictadura de Primo de Rivera*, p. 221. J. L. GÓMEZ-NAVARRO, *El régimen de Primo de Rivera. Reyes, dictaduras y dictadores*, Madrid, Cátedra, 1991, p. 201.

25. *Gaceta de Madrid*, núm. 69 (9 març 1924).

26. La Reial ordre de 29 de març de 1924 (*Gaceta de Madrid*, núm. 90 [30 març 1924]) va regular les funcions dels delegats governatius a partir de l'entrada en vigor de l'*Estatuto municipal*. Cal remarcar que aquesta norma no els suprimeix, sinó que els ordena que respectin l'autonomia municipal «absteniéndose de presidir sus sesiones o intervenir en su funcionamiento»; tot i així, continuaven tenint competències sobre el manteniment de l'ordre públic i podent inspeccionar la gestió administrativa de les corporacions municipals anteriors.

27. Per als municipis de més d'un miler d'habitants.

28. Sobre el cens corporatiu, vegeu el Reial decret de 31 d'octubre de 1924 (*Gaceta de Madrid*, núm. 306 [1 novembre 1924]).

tres de populars, aproximadament (art. 45 i 46), que es renovarien a parts iguals cada tres anys (art. 47).

Durant els vuit primers dies d'abril del 1924 havien de quedar constituïdes les corporacions locals d'acord amb l'*Estatuto municipal* i seria el governador civil el que nomenaria els regidors corporatius, de manera interina, d'entre els membres de les juntes de les associacions o les corporacions que podien entrar dins el cens corresponent,²⁹ i cessaria els vocals associats existents.

Per a vehicular les seves polítiques i donar una aparença de règim democràtic, Primo de Rivera se serví d'un nou partit polític³⁰ anomenat Unión Patriótica, que es fabricà des del mateix poder dictatorial.³¹

2. L'AJUNTAMENT DE L'HOSPITALET DE LLOBREGAT

El dia 2 d'octubre de 1923 es va celebrar una sessió extraordinària del Ple de l'Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat sota la presidència d'Alfonso Suero Laguna, comandant militar de la localitat i cap del dipòsit de sementals³² de la ciutat. En l'acta³³ d'aquesta sessió extraordinària consta que el comandant president de la sessió va ordenar la lectura del Reial decret de 30 de setembre de 1923, esmentat abans, pel qual tots els regidors van ser cessats en les seves funcions i van ser substituïts per «vocales asociados». El comandant Suero va preguntar als nous regidors si algun d'ells tenia «algún título profesional o alguna industria técnica o privilegiada, [y] resultó que D. Tomás Giménez Bernabé es el único que ostenta el título de bachiller y además resulta ser el mayor contribuyente, ejerciendo la industria de aserrar mármoles, por lo que según lo dispuesto en el artículo 1º del meritado Real Decreto, ha de ser elegido Alcalde en votación secreta». I així fou com Tomás Giménez Bernabé va ser escollit nou alcalde de l'Hospitalet de Llobregat.

En l'acta del Ple de l'Ajuntament de 19 de setembre de 1924³⁴ consta l'acord per a convocar la plaça de dipositari de la corporació i en l'acta del Ple de 18 de maig de

29. Reial ordre de 28 de març de 1924 (*Gaceta de Madrid*, núm. 89 [29 març 1924]).

30. Tot i que Primo de Rivera el veia com «un movimiento nacional», no tant com un partit polític, fet que requeria «más apostolado»; així ho manifestà en la revista *Unión Patriótica*, núm. 1, p. 3.

31. J. L. GÓMEZ-NAVARRO, *El régimen de Primo de Rivera*, p. 208. Sobre els orígens d'Unión Patriótica, vegeu J. M. CUENCA TORIBIO, «La Unión Patriótica. Una revisión», *Espacio, Tiempo y Forma. Serie V. Historia Contemporánea*, núm. 9 (1996), p. 128 i seg. Vegeu també R. MARTÍNEZ SEGARRA, «La Unión Patriótica», *Cuadernos de la Cátedra Fadrique Furió Ceriol* (València), núm. 1 (1992), p. 69 i seg., i S. BEN-AMI, *La dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)*, Barcelona, Planeta, 1984, p. 95 i seg.

32. *La Vanguardia*, 4 de juny de 1925.

33. AMLH 101_Actes del Ple_19231002_EX. Aquesta és la manera de citar les actes que expressament ens ha assenyalat l'Arxiu Municipal de l'Hospitalet de Llobregat (AMLH).

34. AMLH 101_Actes del Ple_19240919-EX.

1925³⁵ ja consta com a dipositori de l'Ajuntament Esteban Olivella Suriñach, al qual se li rebaixa, de vint-i-cinc mil a deu mil pessetes, la fiança que tenia dipositada.

Cal posar de manifest que escapen a l'objecte d'aquest treball l'exposició i l'anàlisi de les actuacions corruptes concretes que tant l'alcalde com els funcionaris de l'Ajuntament van poder cometre durant la dictadura. Ens interessa quines mesures es van prendre una vegada va caure el règim de Primo de Rivera, entre finals del 1929 i el 31 de gener de 1930, quan el dictador presentà la seva dimissió a Alfons XIII,³⁶ i fins que s'instaurà la Segona República, contra les actuacions suposadament corruptes.

La *Gaceta* número 48, del 17 de febrer de 1930, va publicar el Decret de 15 de febrer del mateix any, que establí un «régimen provisional o transitorio» pel qual el dia 25 de febrer (art. 1) quedaven cessats tots els alcaldes, tinents d'alcalde i regidors de tots els ajuntaments. La gestió d'aquests quedà, a parts iguals, a les mans dels grans contribuents del municipi (art. 3) i dels que van ser regidors i van obtenir major nombre de vots en les eleccions del 1917 (art. 4).

I així fou com el 26 de febrer de 1930 es va celebrar l'acte de constitució de l'Ajuntament de l'Hospitalet segons les normes del Decret de 15 de febrer de 1930, esmentat abans.³⁷ D'acord amb les instruccions del governador civil de la província, es va cessar Tomás Giménez Bernabé com a alcalde i va ser escollit Josep Jordà Polls, com a regidor de major edat. En el Ple del 5 de març de 1930³⁸ consta el nomenament de Just Oliveras Prats com a alcalde.

3. LA COMISSIÓ DE DEPURACIÓ DE RESPONSABILITATS

Pocs dies abans, el 27 de febrer de 1930,³⁹ se celebra a l'Ajuntament el Ple en què es creen les diferents comissions municipals i «se acuerda que una comisión especial, integrada por los Sres. Oliveras, Argenté, Romagosa, Muntané, Salat, Mayol y Parera, fiscalice la actuación del anterior Ayuntamiento».

En l'acta de la Comissió Municipal Permanent de 13 de març de 1930 consta⁴⁰ que «a propuesta de la Presidencia, se acuerda nombrar a D. Juan Salat, para que actúe de Juez en los expedientes que se han de instruir para depurar las responsabilidades en que hayan podido incurrir algunos empleados» municipals. En el torn obert de paraula intervé el Sr. Escudero i relata alguns suposats fets il·lícits en què podria haver incorregut l'alcalde anterior, Tomás Giménez Bernabé. De fet, el Sr. Escudero pren

35. AMLH_101_Actes del Ple_19250518_OR.

36. *Gaceta de Madrid*, núm. 31 (31 gener 1930).

37. AMHL_101_T320_Acta de la Comissió Municipal Permanent_19300224_EX.

38. AMLH_101_Actes del Ple_19300305_EX.

39. AMLH_101_Actes del Ple_19300227_OR.

40. AMHL_101_T320_Acta de la Comissió Municipal Permanent_19300313_OR.

la paraula en el torn obert de gairebé tots els plens per a explicar aquest tipus de fets il·lícits presumptament realitzats per l'anterior govern del municipi, tot i que durant la tramitació d'alguns expedients de responsabilitats matisa o es desdiu d'algunes de les acusacions.⁴¹

Per tant, una de les primeres decisions de l'equip de govern de l'Ajuntament fou la creació d'una comissió *ad hoc* per a depurar les possibles responsabilitats dels membres de l'Ajuntament durant la dictadura de Primo de Rivera.

El resultat de la feina d'aquesta comissió de depuració de responsabilitats es pot comprovar a l'Arxiu Municipal de l'Hospitalet de Llobregat.⁴²

Per exemple, s'obrí un expedient⁴³ per a «depurar las responsabilidades en que hubiere podido incurrir el Oficial mayor del Ayuntamiento D. José Mitjanvila Pi, con motivo de la desaparición del recaudador de arbitrios de este Ayuntamiento Miguel Ribas Guardia y de las defraudaciones llevadas a efecto por el último», però acabà sent arxivat i els investigats van ser absolts⁴⁴ de tots els càrrecs, en virtut de l'acord⁴⁵ que consta en l'acta del Ple de 20 de juny de 1920.

De manera similar, també es va obrir un expedient⁴⁶ contra el dipositari de l'Ajuntament, el Sr. Esteban Olivella Suriñach, en virtut de l'acord de la Comissió Municipal Permanent de 24 d'abril de 1930, perquè «ha retenido indebidamente cantidades, como se ha podido comprobar con el ex-empleado Sr. Codina, lo que desdice de la probidad del Depositario [...], por cuyo motivo el Sr. Presidente como primera providencia suspendió de empleo y sueldo al Sr. Olivella, por el término de dos meses, ínterin se instruya el oportuno expediente, al objeto de depurar las responsabilidades en que haya incurrido». En aquest cas, es tractava d'analitzar les responsabilitats del dipositari, que cobrava parcialment deutes que devia el tal Sr. Codina a tercers. Finalment, després de la tramitació de l'expedient administratiu, l'instructor conclou que el dipositari de l'Ajuntament va actuar amb «una falta de probidad en la administración de caudales ajenos» que s'incardina dins l'article 190.7 del Reglament de «Secretarios

41. AMLH, Administració General, Expedients Administratius, any 1930, expedient núm. 3/1930, caixa 1832, expedient obert contra José Mitjavila, declaració del Sr. Escudero, d'11 d'abril de 1930: «2º. El que alude a la posible complicidad del Sr. Mitjavila, pues no quiso decir tal cosa, sino que a dicho señor podían alcanzarle responsabilidades administrativas como empleado del Ayuntamiento».

42. AMLH, Administració General, Expedients Administratius, any 1930, expedients núm. 1/1930-24/1930, caixa 1832.

43. AMLH, Administració General, Expedients Administratius, any 1930, expedient núm. 3/1930, caixa 1832.

44. AMLH 101_Actes del Ple_19300620_EX.

45. Acord adoptat en virtut de l'informe previ redactat per l'instructor Sr. Salat el 21 de maig de 1930; AMLH, Administració General, Expedients Administratius, any 1930, expedient núm. 3/1930, caixa 1832, p. 17-19.

46. AMLH, Administració General, Expedients Administratius, any 1930, expedient núm. 6/1930, caixa 1832.

de Ayuntamiento, Interventores de Fondos y Empleados municipales en general», de 23 d'agost de 1924.⁴⁷ Concreta que «no cabe la más pequeña duda de la probidad absoluta de quien desempeñe el cargo [...] y por ello la más pequeña negligencia debe ser reputada como falta», i per això suggereix la destitució del dipositari, Sr. Olivella, proposta que va ser acceptada pel Ple de l'Ajuntament del dia 20 de juny de 1930.⁴⁸

El 10 de juliol de 1930 el Ple va desestimar el recurs de reposició presentat pel Sr. Olivella i va confirmar la seva destitució en el càrrec. Contra aquesta desestimació, el Sr. Olivella va presentar davant el Tribunal Provincial Contenciós Administratiu⁴⁹ un recurs que va ser resolt mitjançant la Sentència de 8 de desembre de 1932,⁵⁰ que entén que no va existir l'esmentada «falta de probidad» i que la gestió va ser merament privada, és a dir, civil, per la qual cosa estima el recurs del Sr. Olivella i ordena la seva reposició en el càrrec de dipositari, «sin perjuicio de la responsabilidad civil reclamable a los Concejales que votaron dicha destitución, que será solidaria».

Però l'Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat no va complir el reingrés del Sr. Olivella perquè contra ell existia prèviament un altre procediment administratiu de depuració de responsabilitats, acordat en el Ple de 16 de maig de 1930,⁵¹ que deia:

El Alcalde pone en conocimiento del Ayuntamiento Pleno que, en virtud del examen practicado en los libros de Intervención y Depositancia, se han encontrado ciertas irregularidades de suma importancia, una de ellas el no encontrar formalizadas las cantidades procedentes del 1'20% de pagos al Estado, correspondientes al 3º y 4º trimestres del año 1929 y 1º del corriente ejercicio, cantidades que tampoco existían en la Caja Municipal, según los arqueos practicados y sin que se llamara la atención por el Interventor ni por el Depositario.

La Compañía Catalana de Gas y Electricidad depositó en la Caja Municipal, en garantía del cumplimiento de ciertas obligaciones la cantidad de 15.000 pesetas, las que no solo no constan formalizadas, sino que ni siquiera existe en la Caja ni en la Intervención dato alguno que acredite su constitución, del que se ha tenido conocimiento por haberse presentado los dependientes de la Compañía a retirarlo, exhibiendo un recibo particular firmado por el Depositario, sin que tampoco en los arqueos practicados se encontrara la cantidad en la Caja ni se llamara la atención ni por la Intervención ni Depositaria respecto de la misma.

47. *Gaceta de Madrid*, núm. 239 (26 agost 1924).

48. AMLH 101_Actes del Ple_19300620_EX.

49. Format per Oriol Anguera de Sojo, Luis Emperador, Manuel López Avilés, Francisco Gómez del Campillo i Blas Pérez González.

50. AMLH, Administració General, Expedients Administratius, any 1930, expedient núm. 6/1930, caixa 1832, p. 40-51. La notícia de la Sentència apareix en l'edició de *La Vanguardia* del 21 de desembre de 1932, p. 15.

51. AMLH 101_Actes del Ple_19300516_EX.

Además, en el mes de enero de 1928, se hicieron efectivos, sin ningún requisito legal, más de 13.000 pesetas en concepto de derechos reales devengados por la adquisición de los terrenos destinados a Mercado de Collblanc, cantidad que no obstante los arqueos practicados desde aquella fecha hasta febrero del año en curso, que no se formalizaron ni se tuvo en cuenta por la Intervención y Depositaria en los arqueos practicados.

I, seguidament, el Ple aprova la reobertura d'un procediment administratiu per a depurar les responsabilitats contra l'interventor, Sr. Manuel Caparrós, i contra el dipositari, Sr. Esteban Olivella, a qui suspèn de sou i feina. Per tant, el reingrés del Sr. Olivella s'impedí fins a la resolució d'aquest segon expedient, que es reobrí després de la Sentència del Tribunal Provincial Contenciós Administratiu esmentada. Contra el manteniment de la suspensió de sou i feina, el Sr. Olivella presentà el corresponent recurs contenciós administratiu⁵² davant del Tribunal Provincial, en el qual l'Ajuntament comparegué com a part interessada.

Aquest segon cas de depuració de responsabilitats contra el Sr. Caparrós i el Sr. Olivella es va tramitar degudament i ambdós van ser suspesos de sou i feina durant la tramitació. En l'expedient figura l'arqueig dels comptes municipals de 29 d'abril de 1930, on consta⁵³ que faltaven 6.540 pessetes «que se refieren al impuesto del 1'25 % sobre pagos a partir del 3º trimestre del pasado ejercicio [...] comprometiéndose el mencionado Depositario D. Esteban Olivella a hacerla efectiva esta misma tarde».

També hi consta una relació⁵⁴ exhaustiva de les operacions fetes per l'anterior equip de govern municipal amb càrrec al pressupost del 1930, és a dir, el pressupost de l'any següent, respecte de les quals el Sr. Caparrós diu⁵⁵ que es van fer per la «presión ejercida por la Alcaldía». També explica discussions amb el Sr. Olivella per la falta de formalització de diversos pagaments que havia de fer el dipositari i la manca de cas que li feia l'alcalde Tomás Giménez respecte als seus requeriments de complir amb la legalitat: «[...] ordenar el pago el Alcalde sin atender para nada a los requisitos legales». Cal dir que l'alcalde Tomás Giménez va ser citat per a prestar declaració

52. AMLH, Administració General, Expedients Administratius, any 1930, expedient núm. 6/1930, caixa 1832, p. 61.

53. AMLH, Administració General, Expedients Administratius, any 1930, expedient núm. 11/33, caixa 1832, p. 8.

54. AMLH, Administració General, Expedients Administratius, any 1930, expedient núm. 11/33, caixa 1832, p. 9-11r.

55. Vegeu la seva declaració davant l'instructor a AMLH, Administració General, Expedients Administratius, any 1930, expedient núm. 11/33, caixa 1832, p. 16 i seg.

davant de l'instructor de l'expedient administratiu, però mai no ho feu perquè al·legà diferents excuses, com ara que estava de viatge.⁵⁶

Un fet molt rellevant és que el Col·legi Oficial del Secretariat Local va emetre un informe⁵⁷ sobre les irregularitats imputables al Sr. Olivella, el 9 de febrer de 1933, en el qual entenia que els càrrecs que se li imputaven «no'ls ha desvirtuat l'inculpat en llur al·legat de defensa i que venen confirmats de manera pales, primer, amb l'acta de arqueig que obra al foli 9 en que consta que el Dipositari expedientat es compromet a fer efectives en breu plaç 6.540'48 pessetes que falten a caixa, relatives al 1'20 per cent de pago a l'Estat; i pel que respecte a les 15.000 pessetes que la Companyia de Gas i Electricitat va dipositar a la Caixa Municipal per a garantir certes obligacions, resulta per la pròpia confessió del funcionari expedientat que varen aplicar-se il·legalment a diverses atencions de caràcter municipal àdhuc que a algunes particulars». I conclou l'informe que la conducta provada del Sr. Olivella pot considerar-se falta greu, compresa en l'apartat 7 de l'article 109 del Reglament⁵⁸ de «Secretarios de Ayuntamiento, Interventores de Fondos y Empleados municipales en general», de 23 d'agost de 1924, i que «[a] los efectos del artículo 248⁵⁹ del Estatuto [Municipal] se reputarán como faltas graves: [...] 7º. La manifiesta falta de probidad».

Després de completar tota la tramitació de l'expedient i de confirmar diverses irregularitats comptables, el Ple de l'Ajuntament de 20 de febrer de 1933⁶⁰ va acordar «ratificar [...] la suspensió d'empleo i sou decretada contra Esteve Olivella Suriñach, Dipositari de fondos d'aquest Ajuntament, i al mateix temps destituir-lo de l'esmentat càrrec de Dipositari per estar incurs en les causes previstes en el paràgraf 2n, de l'article 49, i apartat 7è de l'article 109 del Reglament del 23 d'agost de 1923 de Secretaris de l'Ajuntament, Interventors de Fondos i Empleats en general, amb totes les conseqüències que d'aquest acord es dedueixen». Contra aquest acord, el Sr. Olivella va presentar un recurs de reposició que va ser desestimat pel Ple de 9 de març de 1933.⁶¹ I contra aquesta desestimació, el Sr. Olivella presentà un recurs contenciós adminis-

56. AMLH, Administració General, Expedients Administratius, any 1930, expedient núm. 11/33, caixa 1832, p. 23.

57. AMLH, Administració General, Expedients Administratius, any 1930, expedient núm. 11/33, caixa 1832, p. 52a i r.

58. *Gaceta de Madrid*, núm. 239 (26 agost 1924).

59. Article 248 de l'*Estatuto municipal*: «Los Ayuntamientos estarán obligados a formar Reglamentos que determinen las condiciones de ingreso, ascenso, sueldo, sanciones, separación, derechos pasivos, funciones y deberes de los empleados municipales. Dichos Reglamentos deberán ser distintos para el personal técnico, el administrativo y el subalterno, y han de ajustarse a los siguientes principios fundamentales: a) La destitución del funcionario sólo podrá hacerse por causa grave taxativamente prevista en el Reglamento y previo expediente en que sea oído el interesado [...]».

60. AMLH 101_Actes del Ple_19330220_EX.

61. AMLH 101_Actes del Ple_19330309_OR.

tratiu, segons una nota del Tribunal Provincial de 22 d'abril de 1933,⁶² del qual va desistir, una vegada passada la Guerra Civil, mitjançant un escrit de 28 d'octubre de 1940, segons el que consta en la Interlocutòria del mateix Tribunal de 14 de desembre de 1940.⁶³

El desistiment del recurs té raó de ser perquè el Sr. Olivella va ser restituit com a personal de l'Ajuntament quan l'Hospitalet de Llobregat va ser «finalmente liberada [...] por nuestro Glorioso Ejército», en paraules del mateix Sr. Olivella⁶⁴ en el seu escrit de 4 d'octubre de 1939.⁶⁵

Per tant, es pot concloure que l'actuació del Sr. Olivella va ser entesa pels membres de l'equip rector de l'Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat com un supòsit de «falta de probidad» que possibilitava el seu cessament. A més, de la lectura de les diferents declaracions queda palesa una certa sensació d'impunitat per als membres de l'Ajuntament durant la dictadura de Primo de Rivera: pressionaven funcionaris, gestionaven negocis aliens gràcies a les funcions que els atorgava el càrrec públic, desviaven o amagaven fons públics de la caixa municipal, etcètera.

Com veurem, i amb la documentació que hem analitzat, és més que probable que aquesta situació es repetís en diversos ajuntaments catalans.

4. LES MESURES DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA

Davant d'aquesta situació, cal preguntar-nos com va actuar el Govern de la Generalitat de la Catalunya republicana. Mitjançant el Decret de 15 de febrer de 1934⁶⁶ el president de la Generalitat, Lluís Companys i Jover, va autoritzar el conseller de Governació, Joan Selves i Carner, a «presentar al Parlament un projecte de llei referent a la validesa dels acords municipals dels Ajuntaments que sortiren elegits el 12 d'abril de 1931, sobre la destitució o suspensió de funcionaris municipals i exempció de tota responsabilitat civil, als consellers municipals i alcaldes que prengueren els esmentats acords».

62. AMLH, Administració General, Expedients Administratius, any 1930, expedient núm. 11/33, caixa 1832, p. 71.

63. AMLH, Administració General, Expedients Administratius, any 1930, expedient núm. 62/33, caixa 1832, p. 15.

64. La mort del Sr. Olivella el 19 de novembre de 1964 apareix en l'edició de *La Vanguardia* del 29 de novembre de 1964, p. 41.

65. AMLH, Administració General, Expedients Administratius, any 1930, expedient núm. 11/33, caixa 1832.

66. Arxiu Nacional de Catalunya (ANC) 1-1-T-122265.

En el projecte de llei presentat al Parlament⁶⁷ consta un preàmbul que després no apareixerà en el text publicat efectivament en el *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* i on es reconeix que el règim republicà «hauria estat cohibit i desnaturalitzat» si els ajuntaments escollits a partir del 12 d'abril de 1931 no haguessin acordat «la separació» dels homes que havien convertit el seu càrrec «en instrument d'opressió» i «donar al poble aquesta sensació tangible del canvi de règim que era alhora una satisfacció al seu íntim anhel de justícia». Però «l'estat de dret anterior» a la República «persisteix [...] en els textos» jurídics; així, «molts dels funcionaris destituïts pels Ajuntaments de la República, adonant-se'n, han presentat recursos davant els Tribunals i han reclamat la responsabilitat civil dels regidors que adoptaren l'acord de separar-los del servei tot provant així de canviar llur paper d'inculpats pel d'inculpadors».

I el que explica el preàmbul del projecte de llei és cert. Com ja vam explicar,⁶⁸ el tema de la suspensió i la destitució de funcionaris municipals després de la dictadura de Primo de Rivera sembla que fou un tema recurrent en diversos municipis, no només en el de l'Hospitalet de Llobregat. Com a prova d'això anterior, el Ministeri de la Governació dictà la Reial ordre de 14 de novembre de 1930,⁶⁹ que establia la confecció d'un informe⁷⁰ pel col·legi oficial del secretariat de la província abans que es dictés l'acord corresponent de separació del càrrec, i si en quinze dies no s'havia redactat aquest informe, el tràmit s'entenia complert i es podia continuar l'expedient. De manera similar, el mateix Ministeri dictà la Reial ordre de 21 de novembre de 1930,⁷¹ que feia extensives als interventors i dipositaris municipals les obligacions documentals dels expedients que tenien els secretaris municipals. De fet, com hem vist en el cas del Sr. Olivella, consta en el seu segon expedient de responsabilitats l'informe preceptiu del Col·legi Oficial del Secretariat Local de Barcelona, que hem transcrit.

67. *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 150 (15 febrer 1934), p. 3311 i seg. En l'articulat proposat pel Dictamen de la Comissió de Governació ja no apareix el preàmbul; vegeu *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 154 (22 febrer 1934), p. 3383 i seg.

68. M. J. ESPUNY TOMÁS, D. VALLÈS MUÑO, J. CAÑABATE PÉREZ, G. GARCÍA GONZÁLEZ i O. PAZ TORRES, «La corrupción municipal al final de la dictadura de Primo de Rivera: el caso de Sabadell», *Revista Ayer* (en premsa).

69. *Gaceta de Madrid*, núm. 319 (15 novembre 1930).

70. Article 1: «Que en todo expediente que incoen los Ayuntamientos o Diputaciones provinciales, tanto de suspensión como de separación de los respectivos Secretarios, y antes de que pueda recaer acuerdo, sea preceptivo el requerir informe del Colegio Oficial del Secretariado de la provincia, a fin de que dictamine respecto de las deficiencias de que adolezca la tramitación, para que a tiempo puedan ser subsanadas, así como de la calificación que merezcan las faltas que a los funcionarios de que se trate les sean imputadas, con objeto de que tal informe pueda ser tenido en cuenta por la Corporación interesada al resolver el expediente, en uso de sus facultades».

71. *Gaceta de Madrid*, núm. 326 (22 novembre 1930).

De fet, el cas paradigmàtic de restitució de càrrec públic separat va ser el de l'Ajuntament de Sabadell i el seu interventor, el Sr. Rimbau, que fou separat del càrrec per acord de l'Ajuntament. La seva reclamació contra l'acord de separació arribà al Tribunal Suprem i va ser resolta per la Sentència de 12 de desembre de 1932 (RJ 2989/1932), que acordà la nul·litat de l'acord de separació del càrrec per haver aplicat els supòsits de separació analògicament, establí la responsabilitat civil solidària dels regidors que van votar a favor de l'acord de suspensió, juntament amb la corporació municipal, respecte dels sous deixats de percebre pel Sr. Rimbau, i ordenà finalment la seva reincorporació al càrrec d'interventor.

A partir de la decisió del Tribunal Suprem era més que probable que els funcionaris primoriveristes cessats demanessin tornar al seu lloc de treball i, a més, reclamessin els sous deixats de percebre tant a l'Ajuntament com als regidors que votaren a favor del seu cessament.

La discussió del projecte de llei presentat pel conseller de Governació es dugué a terme a la sessió del Ple del Parlament del 23 de febrer de 1934⁷² i resulta especialment interessant.

Cal destacar la postura del diputat d'Unió Democràtica de Catalunya, el Sr. Pau Romeva i Ferrer, que entenia⁷³ que «és el sentit genèric del projecte el que és inadmissible». Per a Romeva, la independència dels funcionaris del poder polític i la seva garantia d'inamobilitat eren rellevants. A més, diferenciava «fer una justícia [...] i una altra cosa és fer que en un moment determinat totes les garanties que tenen els funcionaris [...] puguin desaparèixer». Romeva opinava que «aquesta Llei es una Llei merament política, és una Llei purament de partit [...] [i] el Govern en presentar-la, no serveix a un interès general, sinó que serveix un interès estricte [...] de partit», i finalment manifestava que votaria en contra de l'aprovació de la llei.

En canvi, el diputat Joan Fronjosà i Salomó⁷⁴ entenia que «el dia 14 d'abril [...] el poble [...] va aplicar aquesta justícia de tipus popular [...] a uns funcionaris que a través del temps s'havien convertit en uns vertaders dèspotes de la localitat on radicaven, [...] dominació que es va incrementar precisament en venir la dictadura». Per a Fronjosà, «aquests funcionaris van ésser no res menys que destituïts per la voluntat del poble» i entenia que és «el poble [...] el que té dret a escollir» els seus funcionaris, fugint de la «juridicitat» a què quedaria subjecta l'autonomia local.

A més, Fronjosà entenia que el fet que els tribunals permetessin tornar aquests funcionaris al seu càrrec podria representar «veritables conflictes d'ordre públic, [...] hi hauria municipalitats que quan se'ls fes tornar a carregar amb aquells funcionaris, s'aixecarien de manera violenta, perquè veurien de seguida una altra vegada aquella

72. *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 155 (23 febrer 1934), p. 3403 i seg.

73. *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 155 (23 febrer 1934), p. 3404 i seg.

74. *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 155 (23 febrer 1934), p. 3404 i seg.

mena d'ombra dels magiars,⁷⁵ que a través de totes les restauracions borbòniques els havia perseguit». Les paraules de Fronjosà deixen intuir una de les característiques de la norma: que se situa en la transició d'un règim (el de la dictadura heretada de les restauracions borbòniques) cap a un altre (el de la Segona República).

El conseller de Governació, Sr. Selves, exposà⁷⁶ que el projecte s'estava confeccionant des del febrer del 1933 i reiterà que la norma proposada derivava d'un «moment determinat [en què el poble] va voler alliberar-se del jou d'una tirania ja molt llarga». És a dir, com hem dit, situava la llei en un moment de canvi: «[...] és el canvi d'un règim, no és el canvi d'un partit turnant [...] hi ha hagut una renovació total [...] els períodes més difícils de passar en aquestes fases històriques són els períodes nomenats de transició [...]». Durant aquests períodes no existeix la paraula justícia; la paraula justícia, el Dret escrit, està, mantes vegades, en contraposició amb el que és l'equitat. [...] Justícia és l'aplicació estricta del Dret, del Dret escrit, del positiu; equitat és anar a igualar els drets davant de tothom. És això el que es fa en el temps de transició, i aquest projecte és un projecte que jo en diré un projecte d'equitat». I concretava que l'objectiu de la norma era «desfer una sèrie d'injustícies, que en el fons tots coneixem i tots compremem que existien», és a dir, confirmar la separació dels funcionaris que havien estat corruptes gràcies a les facilitats de la dictadura i eximir de responsabilitats els regidors i alcaldes que acordaren aquella separació del càrrec, amb la qual cosa evitava la doctrina del Tribunal Suprem derivada del cas del Sr. Rimbau de Sabadell.

De fet, fins i tot el conseller de Governació, Sr. Selves, comenta que «en aquest projecte de llei es ve a donar com una espècie d'amnistia, ve a fer-se [...] una política de pau i de concòrdia». Explica que «hi ha regidors, hi ha alcaldes que han d'estar pagant quantitats enormes a aquests mateixos funcionaris que fa quatre dies l'opinió pública exigia als seus homes que els deposessin [...]». Aquesta és la pau i la concòrdia que anàvem a cercar?».

El diputat Jaume Simó i Bofarull va fer unes observacions⁷⁷ interessants al projecte: si el Govern tenia una estadística, sobre quants casos s'hauria d'aplicar la norma; si s'havia tingut en compte, en alguns casos de separació, si la raó havia estat política o no, i si estava previst destinar recursos a donar solució als casos conflictius.

Finalment, la votació de la llei es feu en la sessió del Parlament del 6 de març de 1934⁷⁸ i, dels vuitanta-cinc diputats, cinquanta-sis votaren afirmativament i cap en contra.

75. Possiblement, la referència de Fronjosà als magiars correspongui als suposats atacs que van patir els comtats catalans per part de tropes hongareses (magiars) entre els anys 940 i 942. Vegeu J. BOLÒS i V. HURTADO, *Atles dels comtats de Cerdanya i Berga (v788-990)*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2015, p. 20.

76. *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 155 (23 febrer 1934), p. 3405 i seg.

77. *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 155 (23 febrer 1934), p. 3407 i 3708.

78. *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 160 (6 març 1934), p. 3486.

5. LA LLEI «DONANT VALIDESA ALS ACORDS DE DESTITUCIÓ DE FUNCIONARIS ADOPTATS PELS AJUNTAMENTS ELEGITS EL 12 D'ABRIL DE 1931», DE 9 DE MARÇ DE 1934

La Llei es va publicar al *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya* número 73, de 14 de març de 1934,⁷⁹ i consta de vuit articles i un «article addicional» que estableix l'entrada en vigor de la Llei el dia següent al de la seva publicació al diari oficial. L'article 8 delega en el conseller de Governació la possibilitat de dictar les normes complementàries per a l'aplicació d'aquesta norma. En virtut d'aquesta delegació es va dictar l'Ordre de 20 d'abril de 1934,⁸⁰ que aprovà el Reglament per a l'aplicació de la Llei comentada.

L'article 1 determina la validesa i la fermesa dels «acords, sobre destitució o suspensió de funcionaris municipals, presos pels Ajuntaments que foren elegits l'any 1931, durant el primer any de llur mandat». És molt important destacar que la Llei no exigeix cap raó que justifiqui l'acord de destitució o suspensió del càrrec; és a dir, es declaraven vàlids i fermes els acords que o bé derivessin d'una conducta manifestament corrupta (com en el cas del Sr. Olivella explicat abans), o bé fossin aprovats sense cap motiu aparent o per motius simplement polítics. Per tant, la Llei no justifica ni explicita cap element que permeti entendre com a justificats uns acords de separació de funcionaris, i com a no justificats uns altres acords. La Llei, a l'hora de deixar sense efecte sentències judicials fermes contra els acords de separació de funcionaris, no distingeix entre els que respecten el procediment administratiu i els que no, entre els que deriven de conductes corruptes acreditades i els que no, etcètera. I aquest fou un dels errors de la Llei, com veurem més endavant.

Per a beneficiar-se de la validesa i la fermesa declarades, els acords no es podien haver dictat «contrariant les ordres de les autoritats superiors que s'encarregaren de les funcions de govern en implantar-se la República» (art. 1 del Reglament).

La validesa i fermesa d'aquests acords comportava, consegüentment, que es declarassin caducades «les reclamacions judicials o recursos contenciosos-administratius que estiguin en tramitació» contra aquests acords (art. 2). Si ja s'havia dictat sentència en aquests procediments judicials, la sentència quedava suspesa respecte a l'obligació de restituir el funcionari separat i respecte a la responsabilitat civil derivada de la presa de l'acord de separació, i es declaraven sense efecte «les actuacions realitzades per a l'execució de la dita responsabilitat», però es mantenia l'obligació de pagar el sou degut a càrrec de la corporació municipal (art. 3). I si els funcionaris ja havien estat restituïts en compliment de la sentència, els ajuntaments podien acordar la seva separació (art. 3 *in fine*) sempre que així ho acordés «el vot de la majoria del nombre

79. P. 1498.

80. *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 113 (23 abril 1934), p. 487 i seg.

legal» de regidors (art. 2 del Reglament), contra el qual el funcionari que havia estat separat podia novament interposar un recurs d'alçada davant el director general d'Administració Local (art. 4 del Reglament).

Si els regidors i l'alcalde ja havien pagat la responsabilitat civil declarada en la sentència, la corporació municipal els havia de retornar allò pagat en el termini màxim de dos anys (art. 4).

L'article 3 peca d'una manifesta mala redacció, ja que deixa sense resoldre diverses qüestions que ara només suggerim: per què només se suspèn la restitució del funcionari en el seu càrrec? Això vol dir que, més endavant, es podria tornar a sol·licitar l'execució de la sentència en aquest punt? Per què es manté la responsabilitat de la corporació municipal respecte a la condemna al pagament dels sous deguts, si s'ha exonerat del pagament els regidors i l'alcalde que van votar a favor de l'acord de separació del funcionari? Quin sentit té mantenir la responsabilitat de la corporació respecte al pagament dels sous deguts? Això ens permet intuir que una de les raons de ser de la Llei segurament fou l'exoneració de la responsabilitat civil personal dels regidors i de l'alcalde, i el manteniment del dret del funcionari cessat a cobrar els sous deguts.

Com a conseqüència de la declaració de vàlidesa i ferma, l'article 2 declara «l'exempció de tota responsabilitat civil, respecte els funcionaris destituïts, dels consellers municipals i alcaldes que prengueren els esmentats acords», que la Llei declara vàlids i fermes.

Per a decretar la vàlidesa dels acords de destitució i suspensió presos pels ajuntaments entre la caiguda «de la primera Dictadura fins a la proclamació de la República», els ajuntaments havien de ratificar-los i havien de demanar «al Govern de la Generalitat l'aplicació de la present Llei» (art. 5). Per tant, pel que fa als acords de suspensió i separació de funcionaris presos pels ajuntaments encara no democràtics, la Llei estableix un règim d'autorització per a l'aplicació dels seus propis efectes, i la ratificació prèvia dels acords per part dels ajuntaments ja escollits d'acord amb les normes republicanes.

L'aplicació del que preveu l'article 5 de la Llei queda palesa en la documentació relativa a les poblacions següents:

— L'Hospitalet de Llobregat: en relació amb l'acord de destitució del Sr. Esteve Olivella i Suriñach com a dipositari de l'Ajuntament, per mitjà del Decret de 24 de maig de 1934.⁸¹

— Badalona: sobre l'acord de destitució del Sr. Francesc Bofarull i Grau, que fou ajudant de l'arquitecte municipal i cap del cos de bombers, en virtut del Decret de 13 de juliol de 1934.⁸²

81. ANC 1-1-T-12469. També al *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 155 (4 juny 1934).

82. ANC 1-1-T-12546. També al *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 196 (15 juliol 1934).

— Sabadell: en relació amb l'acord de destitució del Sr. Enric Serradell i Pascual com a cap de negociat, per mitjà del Decret de 9 de juny de 1934,⁸³ i en relació amb l'acord de destitució del Sr. Antoni Llobet i Font com a oficial del negociat de finances, en virtut del Decret de 24 de juliol de 1934.⁸⁴

— Navata: sobre l'acord de destitució del Sr. Joan Planeras i Lladó del càrrec de secretari de l'Ajuntament, pel Decret de 9 de juny de 1934.⁸⁵

— Peratallada: respecte a l'acord de destitució del Sr. Josep M. Ciurana del càrrec de secretari de la corporació, en virtut del Decret de 9 de juny de 1934.⁸⁶

— Santa Maria de Palautordera: sobre l'acord de destitució del Sr. Francesc Arau i Arcarons del càrrec de secretari, pel Decret de 13 de juliol de 1934.⁸⁷

— Tivenys: en relació amb l'acord de destitució del Sr. Francesc Estupinyà i Bengochea del càrrec de recaptador d'arbitris municipals, en virtut del Decret de 13 de juliol de 1934.⁸⁸

Tot i que la norma no ho explicita, l'article 6 fa referència al qüestionat article 29 de la Llei electoral de 8 d'agost de 1907,⁸⁹ vigent⁹⁰ en les eleccions del 1931, que permetia evitar la celebració d'eleccions als ajuntaments on es presentessin el mateix nombre o un nombre menor de candidats que el nombre de possibles escollits. Els ajuntaments escollits així van ser cessats per la Llei de 30 de desembre de 1932⁹¹ i en les poblacions afectades es van crear comissions gestores fins a la celebració a Catalunya de les eleccions municipals posteriors, el 14 de gener de 1934.⁹²

L'article 6 de la Llei determina que les responsabilitats que no siguin delictives reclamades contra el president i els vocals de les comissions gestores esmentades «per acords referents a funcionaris municipals, s'exigiran per la via governativa davant la Direcció General d'Administració Local», i acorda la inhibició dels tribunals de justícia respecte a aquelles responsabilitats.

Els funcionaris destituïts entre el 13 de desembre de 1923 i el 14 d'abril de 1931, és a dir, durant la dictadura de Primo de Rivera i fins a la proclamació de la Segona Re-

83. ANC 1-1-T-12485. També al *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 164 (18 juny 1934).

84. *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 206 (25 juliol 1934).

85. ANC 1-1-T-12483. També al *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 164 (18 juny 1934).

86. ANC 1-1-T-12484. També al *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 164 (18 juny 1934).

87. ANC 1-1-T-12547. També al *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 196 (15 juliol 1934).

88. ANC 1-1-T-12548. També al *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 196 (15 juliol 1934).

89. *Gaceta de Madrid*, núm. 222 (10 agost 1907).

90. Aquest article 29 va ser suspès per l'article 10 del Decret de 8 de maig de 1931 (*Gaceta de Madrid*, núm. 130 [10 maig 1931]) per a les eleccions a les Corts Constituents.

91. *Gaceta de Madrid*, núm. 6 (6 gener 1933). Ó. RODRÍGUEZ BARREIRA, «El pueblo contra los pueblos. Intervención gubernativa y clientelismo en las instituciones locales durante la Segunda República», *Ayer*, núm. 83 (2011), p. 192.

92. Després de diversos ajornaments, la data va ser fixada pel Decret de 20 de desembre de 1933 (*Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 140 [22 desembre 1933]).

pública, per causes que no constitueixin delictes, «tindran dret a interposar recurs de reposició contra l'acord que els destituï [...] si no n'han fet ús d'ençà de la República». La interposició d'aquest recurs de reposició era seguida de la incoació d'un expedient administratiu en el qual «s'escoltarà l'interessat i la resolució de l'expedient motivarà la del recurs». Si s'entenia que el funcionari havia de ser restituit, «se'l considerarà en situació d'excedència amb dret a ocupar la primera vacant que es produeixi en la seva categoria» (art. 7). Cal destacar que la norma no concreta cap limitació de les causes per les quals el funcionari podia haver estat destituït durant la dictadura; per tant, es podria entendre que qualsevol funcionari destituït, per motius polítics o arbitràriament, podia beneficiar-se d'aquest procediment extraordinari.

6. LES SENTÈNCIES DEL TRIBUNAL DE GARANTIES CONSTITUCIONALS

El *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya* número 201, del 19 de juliol de 1936, va publicar la Sentència del Tribunal de Garanties Constitucionals de 23 de juny de 1936, que resolgué un recurs contra la Llei de 9 de març de 1934, que hem analitzat més amunt.

Els fets de la Sentència expliquen que el Sr. Josep Firmat i Serramalera, arquitecte municipal de Manresa, fou destituït per un acord de la corporació municipal de 5 d'abril de 1932. Contra aquest acord, interposà un recurs contenciós administratiu davant el Tribunal Provincial de Barcelona, que en aplicació de la Llei de 9 de març de 1934 el declarà caducat. El Sr. Firmat va qüestionar la constitucionalitat dels articles 1, 2 i 3 de la Llei davant del Tribunal de Garanties Constitucionals.

La Sentència reconeix la competència del Parlament «per a legislar sobre la situació, drets i deures dels funcionaris municipals, [...] [sobre] llurs nomenaments, excedències i jubilacions», però entén que la Llei vulnera l'article 41 de la Constitució de 9 de desembre de 1931 perquè ho regula sense «garantint-los-hi llur inamovilitat, preveient en la mateixa Llei els motius justificats a què haurà d'atenir-se la separació del servei, les suspensions i els trasllats» dels funcionaris. I el cert és que la Llei de 9 de març de 1934, segons el Tribunal de Garanties Constitucionals, no concreta «els motius justificats» de la separació, la suspensió i el trasllat dels funcionaris cessats, i per això declara la inconstitucionalitat d'aquests articles «en el cas concret d'aquest recurs» (acord amb l'article 42.2 de la Llei del Tribunal de Garanties Constitucionals, de 14 de juny de 1933).⁹³ Per tant, hem de concloure que els efectes d'aquesta Sen-

93. *Gaceta de Madrid*, núm. 181 (30 juny 1933). Article 42: «Las [sentencias] que resuelvan sobre inconstitucionalidad material, únicamente producirán efecto en el caso concreto del recurso consulta». Respecte als efectes *inter partes* de la declaració d'inconstitucionalitat material, vegeu P. ÁLVAREZ BER-

tència només van afectar el Sr. Firmat, i no la resta de funcionaris cessats, que no van recórrer davant del Tribunal de Garanties Constitucionals.

Igualment, el *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya* número 218, de 31 de juliol de 1936, va publicar la Sentència del Tribunal de Garanties Constitucionals de 23 de juny de 1936, que resolía el recurs d'inconstitucional interposat pel Sr. Eugeni Potau i Torre de Mer, secretari anterior de l'Ajuntament de Sant Martí de Tous, i que va tenir el mateix resultat que la sentència anterior.

7. CONCLUSIONS

Durant la dictadura de Primo de Rivera es va crear un entramat institucional que va permetre les conductes suposadament corruptes en l'Administració local, les quals es van donar en diversos ajuntaments de Catalunya.

Contra aquestes reiterades males pràctiques d'alcaldes i funcionaris municipals, els ajuntaments democràtics de la Segona República van iniciar procediments administratius de depuració de responsabilitats, alguns dels quals van acabar amb l'acord de l'ajuntament de separar el funcionari corrupte del seu càrrec de funcionari. Alguns funcionaris cessats van recórrer contra aquests acords i el Tribunal Suprem va entendre que calia fer prevaldre l'estabilitat en el lloc de treball dels funcionaris i no permetre interpretacions extensives dels supòsits que habilitaven la separació dels funcionaris.

A la vista d'aquesta doctrina, el Parlament de Catalunya va promulgar la Llei de 9 de març de 1934, per la qual es donava validesa i ferma als acords dels ajuntaments que havien significat la separació de funcionaris, però sense determinar els supòsits en què estava justificat l'atorgament d'aquesta validesa. La manca d'aquesta determinació en la justificació de la declaració de validesa de la separació dels funcionaris va permetre al Tribunal de Garanties Constitucionals admetre la inconstitucionalitat de la Llei de 9 de març de 1934, però només per als dos casos concrets que la van impugnar; és a dir, la declaració d'inconstitucionalitat de la Llei catalana no va significar la seva expulsió de l'ordenament jurídic i va permetre la seva vigència general.

Així, podem entendre que aquesta Llei de 9 de març de 1934 va ser la primera norma transicional promulgada pel Parlament de Catalunya que s'incardinava dins la transició d'una dictadura a una democràcia i volia resoldre (de manera no del tot correcta) la depuració de responsabilitats dels funcionaris que foren corruptes a l'empара de la dictadura de Primo de Rivera.

TRAND, *El Tribunal de Garantías Constitucionales como órgano de tutela de los derechos fundamentales*, tesi doctoral, Oviedo, Universidad de Oviedo, 2015, p. 244 i seg.

8. FONTS I BIBLIOGRAFIA

8.1. ARXIUS CONSULTATS

Arxiu Nacional de Catalunya (ANC)
Arxiu Municipal de l'Hospitalet de Llobregat (AMLH)

8.2. BIBLIOGRAFIA

- ÁLVAREZ BERTRAND, P. *El Tribunal de Garantías Constitucionales como órgano de tutela de los derechos fundamentales*. Tesis doctoral. Oviedo: Universidad de Oviedo, 2015.
- BEN-AMI, S. *La dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)*. Barcelona: Planeta, 1984.
- BOLÒS, J.; HURTADO, V. *Atlas dels comtats de Cerdanya i Berga (v788-990)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2015.
- CUENCA TORIBIO, J. M. «La Unión Patriótica. Una revisión». *Espacio, Tiempo y Forma. Serie V. Historia Contemporánea*, núm. 9 (1996).
- ESPUNY TOMÀS, M. J.; VALLÈS MUÑO, D.; CAÑABATE PÉREZ, J.; GARCÍA GONZÁLEZ, G.; PAZ TORRES, O. «La corrupción municipal al final de la dictadura de Primo de Rivera: el caso de Sabadell». *Revista Ayer*, pendent de publicació.
- GASCON ALTÉS, V.; VALLÈS SERRA, F. «La dictadura de Primo de Rivera en la perspectiva de Valls». *Quaderns de Vilaniu*, núm. 27 (1995).
- GÓMEZ-NAVARRO, J. L. *El régimen de Primo de Rivera. Reyes, dictaduras y dictadores*. Madrid: Cátedra, 1991.
- GONZÁLEZ CALBET, M. T. *La dictadura de Primo de Rivera. El Directorio Militar*. Madrid: El Arquero, 1987.
- IZQUIERDO JÉREZ, P. «Morfología y fracaso del regeneracionismo primorrriverista en la provincia de Murcia (1923-1930)». *Anales de Historia Contemporánea*, núm. 4 (1985).
- MARTÍNEZ GÓMEZ, P. «La dictadura de Primo de Rivera en Almería: un intento de regeneracionismo frustrado». A: ROZALÉN FUENTES, C.; ÚBEDA VILCHES, R. M. *La crisis de fin de siglo en la provincia de Almería: el desastre del 98*. Almería: Instituto de Estudios Almerienses, 2004.
- MARTÍNEZ SEGARRA, R. «La Unión Patriótica». *Cuadernos de la Cátedra Fadrique Furio Ceriol* (València), núm. 1 (1992).
- MASDÉU I TERMES, R. «Composició de l'Ajuntament de Sant Just Desvern. 1897-1955». *Miscel·lània d'Estudis Santjustencs*, núm. 4 (1992).
- MIRANDA RUBIO, F. «Política y foralidad en Navarra durante la dictadura de Primo de Rivera». *Huarte de Sant Juan. Geografía e Historia*, núm. 12 (2005).

- OLLER, J. «La dictadura de Primo de Rivera a Terrassa (1923-1931)». *Terme*, núm. 10 (novembre 1995).
- RODRÍGUEZ BARREIRA, Ó. «El pueblo contra los pueblos. Intervención gubernativa y clientelismo en las instituciones locales durante la Segunda República». *Revista Ayer*, núm. 83 (2011).
- SABATÉ, F. *El sometent a la Catalunya medieval*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2007.
- SIMON TARRÉS, A.; ESPINO LÓPEZ, A. «Les institucions i formes d'organització militar catalanes abans de la Guerra dels Segadors». *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, núm. 13/1 (1993).